

Proč knižní trh navzdory všemu funguje?

V době, kdy jsem začínal se svým podnikáním, vycházelo u nás ročně kolem 3500 knižních titulů. Dnes je to necelých 17000. Také já jsem v devadesátých letech vydával asi 10 titulů ročně, zatímco dnes je to asi 40 titulů. Díky emailu dnes za den vyřídím tolik dopisů, kolik jsem tehdy vyřídil za měsíc.

Profesor Trávníček ve své studii asi před dvěma roky vyslovil chmurnou hypotézu, že knižní trh se nebezpečně přehřívá. Titulů vychází příliš mnoho, nebohý čtenář se v nich nemůže orientovat, nakladatelům klesají počty výtisků a celý trh spěje ke krizi. Vypočítal také, že u nás vychází snad nejvíce titulů na jednoho obyvatele ročně. Na 1000 obyvatel je to 1,7 knižního titulu za rok. To je krásné, avšak nic neříkající číslo. Podobně bych mohl spočítat, že jedna z nejvyšších průměrných teplot v přepočtu na jednoho obyvatele je v Grónsku. Ne každý podíl dvou čísel totiž dává něco, co má vypovídající hodnotu. Na sousedním německém trhu vychází ročně asi 80000 titulů. Není to ale tak, že by na každý tisíc nebohých německých čtenářů připadlo například 1,2 knihy (přesně jsem to nepočítal). Je to tak, že jeden každý německý čtenář čelí nabídce 80000 knižních titulů, stejně jako jeden každý obyvateľ Grónska čelí studenému podnebí, a skutečnost, že je Gróňanů tak málo, ho nezahřeje. Přitom německý čtenář se nehrouť.

Samozřejmě: pokud by se kolegové rozhodli svou nesmyslně vysokou produkci utlumit, já budu první, kdo jim zatleská.

Nejvíce temných prognóz ohledně budoucnosti tištěných knih jsme se dočkali v souvislosti s rozvojem digitálního věku a elektronických knih.

- Slavný architekt Nicholas Negroponte v roce 2010 na jedné konferenci prohlásil, že tištěné knihy zaniknou do 5 let. Sám ale už předtím napsal knihu, kterou publikoval jako tištěnou.
- Jeff Bezos – majitel firmy Amazon – vyhlásil tištěným knihám válku. Opravdu se mu podařilo přivést ke krachu většinu amerických a téměř polovinu britských knihkupectví. Nyní však žádá americké vlády, aby podpořily vznik nových knihkupectví formou dotace na nákup nemovitostí. Bez bohaté sítě knihkupectví se jeho business zadrhl – pouze ve virtuální internetové realitě se knih prodává méně a tištěné knihy stále dominují nad elektronickými. Poprvé po několika letech v roce 2014

v Británii rostl prodej tištěných knih, zatímco prodej elektronických knih stagnoval.

- O něco střízlivější pohled prezentoval v roce 2011 The Gardien. Podle článku nazvaného The End přinese digitální revoluce konec tištěných knih do 25 let. Gardien se ovšem dotýká ještě jednoho problému, který přinejmenším v českém prostředí je reálný: a to je konec spisovatelů. Autor článku poukazuje na význam nakladatelských záloh, které umožňují spisovatelům žít. Jestliže průměrná záloha v Čechách je 15000,- Kč, na život to rozhodně není. Na druhou stranu, stále, i 5 let po zveřejnění této vize, platíme čím dál větší zálohy za úspěšné tituly do zahraničí.
- Kdo může být lepším ztělesněním dnešní doby než youtuber? Youtuberi mají ve virtuálním prostoru internetu statisíce diváků. Přesto píší knihy a ty vycházejí v tištěné podobě. V nabídce knihkupectví Neoluxor je v současnosti nejméně 11 knih od slavných youtuberů.
- Také vědci a badatelé, kteří mohou publikovat své práce v odborných časopisech a na internetu, jsou nakonec blahem bez sebe, když drží v ruce svou vlastní knihu.
- Když jsem nedávno potkal nejmenovaného člena bankovní rady ČNB, zopakoval mi svůj negativní postoj ke snížené sazbě DPH na knihy. Nedlouho na to se pochlubil vlastní knihou a přiznal, že honorář, který za ni dostal, byl pro něj bezvýznamný.
- Nakonec i většina kuchařů má v ruce raději vlastní knihu než vlastnoručně usmažený řízek.
- Ani sportovci nespolehnají jen na svaly a čas od času si dopřejí to štěstí zapózoovat v ruce s vlastním, knižně vydaným životopisem.
- A také vánoční nadílka stále vypadá o dost lépe, když zahrnuje i balíček s knihou – určitě lépe, než kdyby se jednalo jen o přeposlaný link.

A tak se zdá, že tištěná kniha má v sobě cosi nenahraditelného. Dává totiž myšlenkám váhu – a to doslovně – fyzikální váhu odvozenou od gravitačního zákona. Žijeme ve čtyřrozměrném časoprostoru, i když já osobně jsem ve svém románu Pátý rozměr definoval to, v čem žijeme, jako pětirozměrný časoduchoprostor. Čtyři rozměry vnímáme smyslově, ten pátý svým vědomím. Převést myšlenky, pocity, příběhy na váhu, to umí opravdu jenom tištěná kniha. Znamý astrofyzik a popularizátor vědy Michio Kaku ve své knize fyzika budoucnosti rozvíjí úžasné vize o tom, jak bude náš každodenní život vypadat

díky vědě za sto let. Supravodivé materiály umožňující rychlou nízkoenergetickou dopravu. Vytváření 3D živých orgánů našeho těla pomocí nanotechnologií, trvale udržitelná existence našich těl, dokonalá organizace společnosti, plánování počasí na planetě...

To všechno by se podle mého názoru naplnilo, pokud by platily dva předpoklady:

1. Že lidé svou přirozeností bezvýhradně tíhnou k pokroku.
2. Že technologické schopnosti lidstva budou uplatněny jen v zájmu pozitivních hodnot.

Ani jeden z těch předpokladů však evidentně neplatí. Vedle revolucí existují i kontrarevoluce a vedle touhy po novém existuje i strach z neznámého. A nikde ani není řečeno, že hnát se dopředu je tím pravým naplněním a posláním života. Co je ještě horší: technika nerozlišuje pojmy jako dobro a zlo, pozitivní a negativní. Úžasný potenciál vědy může být využit stejně k vývoji léků, jako k vývoji plynu do plynových komor.

A tak někde mezi pokrokem a zpátečnictvím, někde mezi touhou vytvořit mezigalaktickou civilizaci a touhou choulit se ve svém pozemském bytí, tu tištěné knihy stále a navzdory všemu jsou.

A když říkám navzdory všemu, tak mám na mysli i navzdory českým liberálním makroekonomům. Což je kapitola sama pro sebe. Pokud by se totiž aktéři knižního trhu chovali tak, jak tito ekonomové předpokládají, knihy by tu dnes již opravdu nebyly.

Pojďme se na chvíli podívat na věc očima těchto makroekonomů. A vypočítejme vnitřní dluh, který má vůči knihám naše společnost. Vycházejme z jednoduchého předpokladu těchto lidí, že totiž cílem lidského konání v ekonomické sféře je obživa a zisk. Čísla budou zaokrouhlená.

1. Dluh překladatelům: Z těch asi 16000 vydaných knih za rok je přibližně 6000 překladových. Průměrně může nakladatel zaplatit překladateli asi 160 korun za stránku. Snadno si spočítáte, že aby se tím překladatel slušně uživil, měl by dostat dvojnásob. (Za právní texty ostatně dostane až desetinásob.) Při průměrné tloušťce knihy 200 stran tu vzniká vnitřní dluh 192 milionů korun ročně.
2. Dluh redaktorům: Všechny 16000 knih potřebovalo také redakci. Redaktoři, stejně jako překladatelé, jsou vysoce kvalifikovaní vzdělaní lidé. Aby si

vydělali alespoň jako montážní dělník ve škodě, museli by brát ne 40, ale 80 korun za normostranu. To je vnitřní dluh 128 milionů korun ročně.

3. Dluh autorům: Průměrný autorský honorář odpovídající průměrným 1500 prodaným knihám od původní české knihy činí při průměrné ceně 32000 korun. Přitom kniha se píše nejméně rok. Autor by musel dostat alespoň 200 000 korun, aby jeho život za něco stál. Při asi 10 tisících českých knih je dluh vůči autorům 1, 680 miliardy korun ročně.
4. Dluh nakladatelům: Na 3500 knih vyšlo v nakladatelství, které za rok vydá méně než 5 knih, často jen jednu knihu. Tyto subjekty se vydáváním knih ani náhodou nežijí. Přesto se této činnosti, navzdory makroekonomům, kvůli jakémusi iracionálnímu puzení, věnují. I ze zbývajících 12500 knih je jich mnoho, u nichž je od samého počátku jasné, že na sebe nevydělají. Kdyby bylo takových knih dohromady z celkového počtu 5000 ročně, vzniká tu z makroekonomického pohledu dluh vůči jejich vydavatelům dalších asi 1 miliarda korun ročně.
5. Celkový roční vnitřní dluh oboru: Dohromady se tak dostáváme k číslu 3 miliardy korun.

Čeho je toto číslo vyjádřením? Je to ekonomické vyčíslení iracionálního počínání subjektů knižního trhu. Zahrnuje pojmy jako nadšenectví, touha po poznání, potřeba tvořit, potřeba pomáhat... Tedy vlastnosti, které nás činí lidmi. Přitom společnost z této nadšenecké činnosti dále těží. Masově využívá obsah knih jako zdroj bezplatných informací. Celkový objem knih půjčených v knihovnách vyjádřený v jejich cenách činí asi 14 miliard korun. Objem zpřístupnění na internetu, a to často nelegálním způsobem, je nevyčíslitelný. Užití znalostí načerpaných z knih v rámci vzdělávacího systému, objevů, patentů i základního výzkumu je rovněž nevyčíslitelný.

Na počátku jsou, ekonomicky vzato, promrhané 3 miliardy korun iracionálního konání nadšenců z knižní branže. Na konci profit společnosti v řádu desítek miliard. Přitom granty pro oblast literatury činí asi 40 milionů. Z podpory školství a vědy nejde na vývoj knih nic. Náhradní odměny pro autory činí podle stávajícího autorského zákona jen několik desítek milionů, nakladatelé mají ještě méně. Kdyby se zavedlo nulové DPH na knihy, přišlo by to stát na pouhých 700 milionů korun ročně.

Slíbil jsem v této přednášce odpovědět na otázku, proč knižní trh navzdory všemu funguje. Je to jednoduše proto, že lidské potřeby nejsou a nikdy nebyly jen ekonomické povahy. Je to také proto, že navzdory nejmodernějším technologiím zůstáváme pozemšťany se svým smyslovým vnímáním a

smyslovým vědomím. A kniha, jakožto převedení nehmotného obsahu do hmotného tělesa, je vlastně zázrak sám o sobě.

Ing. Martin Vopěnka

Spisovatel, nakladatel, předseda Svazu českých knihkupců a nakladatelů